

ANTZERKIA BIZKAI'KO EUSKERAN

(AUGUSTIN ZUBIKARAI)

Ondarrutarra naz.

Bertan jaio nitzan eta bertan bizi.

Euskeraz dakidana bertan dot ikasi.

Gaur, Antzerkia Bizkai'ko euskeran ikasten nator. Ikasi edo gogoratu, erakutsi baiño geiago. Onetan be ondarrutar naz: fede oneko.

Origaitik uste izango dozue estu agertuko nazala, mirrin, norberekor, txoko-miñegi, nire erri-zaleegi.

Ondarru beretar azaldu gaitik, beti izan da, guk azkenak janda esaten dogun lez, arru.

Eta etxean geratu, lotu ta trinkatu barik, ba daki, len eta orain, erbesteko miñez nun nai agertzen.

"Boga-boga" abestuten ba dakizue. Gure kantu ori entzuna da. Ia zabalegi. Bazter eta txoko, zulo eta zelai, atxarte ta mendigain, itxasontzi ta baserri, ia gure artean erabilten dan kanturik ezagunena.

Bertan agertzen dakigu gure gogo. Gogoratu: "joan bear dogu urrutira".

.....

Kantaldiko ondarrutarrak lez nik be ba dot nire kezka. Nire itxasoa euskal elertian, euskal literatutan egon da, ogibideko lanen orduak kenduta. Origaitik gaixoa lez, gaitza lez daroagu soiñean. zerbait entzun edo jakin orduko, jagi eragiten daukun kezka ixilla, baiña etenbakoa, barrubarruko miña, arrenkura. Eta euskal antzertiari buruz zerbait entzun edo jakin al izateko betarik dodanean, itsumustuan gertaten naz ortara.

Egia esateko, azken urte oneitan, gure artean antzerkiak tengadarik eta arradarik ez eukala-ta, beste arlo batzuetara aldatua nabil. Baiña oraindik lengo garra irakiten nabaitzen dot sarri. Origaitik batzar edo ikasketa onetara etorteko deia artu nebanean, ezin ukatu, eta soiñean soinekoekaz, edo dakiguna dakigula, prest gertu nitzan eta ona emen zuen aurrean agertu.

ANTZERKI ZARRAK

Ezin geinke luze joan antzerki billa, errialde onetan. Ez eta gure inguru urrenekoak be.

Gauza bakan lez, ziurtasun oso barik, gitxi-gorabera, 1.150 urte ingurutakoa izan leikela-ta, "Auto de los Reyes Magos" agertzen da gaztelatarren erdi aroko liburuetan.

Eta ortik Toledo'ko Gorpuzti ibildeun eta jaietara eroaten gaitue.

Kontuegin Toledo'ko Gorpuzti ibildeunen lenengo aztarre ziurra 1.418 urterarte ez dala billatzen.

1.456 urtean sartzen gara lengo atzekizun edo agerpenak zeaztuta billatzeko.

Ia 1.499 urtea emoten da Alonso del Campo'ren "Auto de la Pasión" aldizkatzeko.

Esan dogu noiz asi ziran Gorpuzti'ren ospakizunak, baiña drama-autuak, jaietako zati eta ospakizun lez, XV garren gizaldiaren azken zatian ezagutzen dira.

Egia da gaztelanian baiño Katalunian eta Aragoi'ko lurraldetan lenago billatzen dogula.

Antxiñetatik ezagutzen dabe kataluniarrak "Cant de la Sibilla" deitzen dabena. XIII garren mendean Vich'eko katedralean "Bisbetó" (Obispo txikia) izenekoa irudia agertzen asi ziran. bardin Lleida eta Katalunia'ko beste eleiz andietan. Gaur Montserrat'era joaten diranak, eukiten dabe jai ori ikusteko aukera.

Gure inguruetara begira nabil. Ez mundu zabalera.

Danok dakigu Kristo baiño VI gizaldi aurretik ba egozala Grezia'n teatro antzeko agerkizun batzuk.

Geroago Tesis (Kristo aurreko 550 urtean izan zan lenengoz abestiak aldatu eragiteko bidea asmatu eta koroekaz berbaz jarduten irudiak agertu eta jaiak egiten asi zana.

Latindarrak Livio Andrónico gogoratzen dabe, asierako antzezgille lez. Euren jaiak, erromatar jaiak, "ludi romani" deitutakoak, entzute eta ospe andia eukiten eben.

Eta Kristo aurreko 240 urtetik ezagutzen dira erromatarren tragediak be.

ERDI-AROAN: PASTORALAK

Gero dator esan dogun erdi aroko antzerkia. Ia Europa guztian eleiz oiturekaz sartua. Eleiz liturgietan oiñarritua. Meza berberak ba dauka teatro antza. Bardin beste agerpen batzuk. "Eleiz funtsiñoiak" esango neuke nik. Oraindik be lengo zarrak erabilten dabe berba ori. "Funtziñoia" dago eleizan; eleizara nua "funtsiñoira" eta abar galdu barik dagoz gure oiturazko berbetan.

Euskal antzerkia, teatro, aitatzen danean, lengora joatean, beti pastoral zarretara jo bear dogu.

Pastoralak izan diran euskal antzerkiaren asiera. Ipar Euskadikoak "pasturalak" deitzen dautse.

Julio Urkijo zanak, bere lan baten, 84 pastoral zenbatuten zitun, era onetan banatuta:

Antxiñako kale bizitza	2
Testamentu zarrekoak	8
Testamentu barrikoak	9
Santuen bizitzak	18
Abenturetako erromantzeak	11
Egitada andietako kantuak	5
Kondaira (edesti) mitikoa	13
Iñauterietakuak (Aratustetakuak)	2
Barregarriak (fartsak)	16

Itauna au da: Noizkoak dira euskal pastoralak?

1.926 urtean RIEV (Revista Internacional de Estudios Vascos) en agertutako lan baten, G. Herelle'k, frantzes,

onela deitzen eban bere lan bat: 1.500 urteko pastoral bat.

Eta berak, lan orretan, onelako esaerak egiten daki: Len, idatzitako pastoralik zarrenentzat, 1.723 urteko bat zala uste zan. Baiña, bere esanetan, Buchon eskribaduak 1.839 urtean Euskalerrira egin eban ibilaldi edo ostera baten, "Iru Martiri" deritxan pasturala ikusi nai zain eban Santa Engrazi'n. Eta ibilaldi orretan, Atarratz'en, 60/70 pastoral gordeten zitun bilduma bat ikusi ebala, eta an egoala 1.500 urtetako bat.

Herelle'k diño Buchon ori 1.846 urtean il zana, 55 urtedun, ibiltari andi zala eta paper zar batzaille amorratu.

Berak, Herelle'k, milla alegin egin zitula pastoral orrean jaube egiteko, baiña ez ebala aukerarik artu. Alaz eta Buchon fede oneko zala eta guzurrik ez ebala esango.

Izan ete lei urte orretan pastoral idatzi bat egotea?

RIEV berbertain Urkijo'ren lan baten au irakurri lei: "A finales del siglo XV, en la coronación de Juan de Labrit y Catalina de Foix, en Iruña, se dice que hubo alguna representación en vascuence".

Pero lo cierto es, diño Urkijo'k, lo cierto debe ser que dentro de los autos en castellano se intercalaron algunas versos en euskera.

Beste jakingarri bat: 1566 urtean, Naparroa'ko Lesaka'n euskerazko Nekaldi edo Pasiño bat antzeztu zan. Berak diño: "Se había representado en Lesaca un auto de la Pasión en verso de bascuence. Pasión impresa en Burgos en el año 1564.

Ontaz, beste toki baten au irakurten da: La Passion Trobada, de Diego Fernández de San Pedro, escritor de fines del siglo XV. Se cree que su Pasión fue impresa por primera vez en Salamanca en 1496.

Eta geroago beste iru-lau tokitan.

Lesaka'ko Pasiño orreri nabarmenkeri batzuk billatu eutsezan. Origaitik Urkijo'k diño: Parece que el censor de Lesaca marcó con cruces por mal sonantes y un poco escandalosas algunas palabras. Sin embargo, dichas palabras no llegan a la crudeza de los términos corrientes de muchos libros de piedad, como, por ejemplo, el Guero, de Axular.

1602 urtean, Gipuzkoa'ko Ondarribi'n agertu zan Pasiño edo Nekaldi bat. Orren agiriak ba dira. Beraz ziu-rra da.

1603 urtean Gipuzkoa'ko Errenderi'n agertu zan beste antzirudi bat: "Se representaba en Rentería una pieza intitulada "El triunfo de la limosna", cuya figura central fue don Miguel de Zabaleta.

Baiña urte aretan mutil au abade egiteko zan, ordena txikiak artuta. Ortik dakigu ain zuzen be antzerki orren barri. Bein orretara eldu ezkerro, ez zala giro egokia bereztat, eta zaindu eta egin al izateko baimen eskabidetik dakigu barri au.

Orrela, urteak aztertu eta errietako kondairak irakurritz, ez da gaitz nun-nai orrelako egiaztapenak billatzea.

Baiña guazen arira.

Ni bizkaitarra naz. Eta Bizkaiko antzertiari buruz zerbait esatera etorri naz. Ori da euki dodan deia eta gaia. Origaitik, zuetariko edozeinek esan zeinkie: Galdu barik joan zaitez Bizka'i'ra. Zer dakizu gure jaurerri (jaunen erri) onetako? Zer dakizu Bizka'i'ko barri?

Teófilo Guiar'ek, bere Historia de la Noble Villa de Bilbao liburuan au diño: "En Bilbao había mucha afición a todos los regocijos vistosos y de estruendo. Los cofrades

de Corpus Cristi alzaban la solicitud en su octava para la celebración de autos y, en su defecto, los disponía el Concejo. El teatro o tablado era levantado comúnmente en la plazuela de Satiago o en el Mercado.

1566 urteko agiri baten au esaten da: Bilbo. Instancia dirigida por los cofrades mayordomos del Corpus Cristi en la que explicaban que tenían acordado azer el día de Corpus Cristi dos comedias de la Sagrada Escritura e otros regocijos. Y solicitaban fuesen servidos de dar orden donde o en qué lugar de esta villa se fiziere un tablado, é les favorezcan con alguna cosa para fazer dicho tablado." El Concejo mandó que se levantara en la Plazuela delante de la Iglesia del Sr. Santiago y entregó cuatro ducados."

Beste urte baten au irakurten da:

1577.—"Vinieron (a Bilbao) Juan López, maestro representate y su compañía desde Markina.

Alaz eta Urkijo'k diñonez, Markiña'ko Mugartegi egillea ibili zan Juan López onen azterrenak Markiña'n billatzen, eta ez ei eban ezer lortu. Origaitik Juan López au erbestetarren bat izan eikeala esaten da, artistaren bat, erriz-erri ibiltan ekien bat. Dana dala, abizen oso barik agertzen dalako, izan eikean markiñarra be, kontuan euki ezkerro, Markiña'n, bertako dantzari eta abar, beti izan dirala antxiñetatik Gorpuzti eguna ospakizun andiz ospatu nai izaten ebenak.

Aldi orretan Ondarroa'n be billatzen da Gorpuzti jaia alaitzeko kanpotarrei dei egiteko oitura.

Geiago. 1603 urtean jai berezi lez ospatu nai izan zan Gorpuzti eguna. Ala diño Labayru'k bere Historia de Bizkaia'n (IV). "Y que deseando celebrar el año 1603 un acto público, escribió el Ayuntamiento al licenciado Adaro, previsor de la diócesis e hijo de la villa la siguiente carta: Eta idazki orretan esaten da, Gorputz eguna ain jai berezia dalako, atsegiñez ospatuteko asmoa dagola. Eta beste jai batzuen artean komedi bat antzeztutea pentsatu dala, Santiago eleiz inguruan. Eta jai au bear dan lotsagaz ospatuko dalako, uste dauala eleizgizon gazte batzuk egoki egingo leukela, baiña oneik esaten dabela baimen berezia bear dabela ortarako. Origaitik Bilbo'ko erriak atsegiñez ikusiko leukela orrelako zerbait, eta eurentzako baimen eske dabillala. Idazki au 1603'ko Maiatzaren 10'ean izenpetuta dago.

Guazen aurrera.

1712.—Ba dagoz paperak agertzen dabenak Andra Mariko eleizpean gertuten zala antzezkizuna.

Eta atzerago begiratuta, zeinek ukatu Lekeitio'ko Kaxarranka, len egiten zan lez, gizonak abade jantzizita; san Pedro kapa aundiagaz eta abar, antzezkizun barregarri ziranik? Ez al zitun origaitik zigortu Kalagorri'ko goztaiñak lekeitiarrak, eta antzirudi orreik lagatera beartu?

Irakurri Lekeitio'ko kondaira. 1565 urterako ba dago ortako agerbideren bat. Gero, 1682 urtean Kalagorri'ko goztaiña gogor sartu zan.

Izan be erri guztiak egiten eban, zela-ala ulertuta, komedia. San Pedro iruditzen ebana Kaixa gaiñean joaten zan, kapa andiagaz, inguru guztietara onepenak zabalitzen; bere inguruan, oiñez, arpegiak estalduta, oneik be kapakin, san Andres eta San Juan. Eta ainbat dantzari. Eta erri guztia makurtuten zan, belaunikatu, euren aurrean. Entzuteko izango ziran ango zirikalarien batzuen "parkatu Jauna" k.

Azkue'k diño jai aldi ori barregarria izango zala batez be garai aretan inguru oneitan ibiltzen ziran frantzetar, flamenku eta ingelesentzat. Eta gotzaiñak galerazota be, Lekeitio'ko parrokian jantziak ukatuarren, lekeitiarrak Mendexa'ra joan ziran eta angoekaz urten.

Aurrera jota, Barakaldo'ra sartu bear gara 1799 urtean. Oiturazko zan an eta bestetoki askotan, Aste Santua amaitzean, Kristo Kurutzetik erastea, sermolaria berbetan inarduan artean, Antz-irudiz, mimikaz egiten zan eginkizun ori. Eta arratsalde aretan eleiza-beteko nastea sortu zan eta urte aretan galerazo zituen mimuzko itzal-diak.

Ontaz len ainbat bidar aitatu dodan Julio Urkijo zanak au esaten ekian: "El teatro religioso, que comenzó probablemente en medio del mejor fervor, fue degenerando en profano; a las piezas piadosas sustituyeron en él las farsas y entremeses, y a causa de los abusos y escándalos a que daba lugar, la autoridad acabó prohibiéndolas".

INĀUTERIAK ETA ARATUZTEAK

Eta eleiz-antzerkia baztertu eta norbaitek itandu leike: Ināuteriak, aratuzteak, ez al dira, bertako agerkizunak, jakiña, antzerki?

Toki batzuetan, zer esanik ez.

Markiña'n, esate baterako, Aratuste martizenean, Antzar eguna deituten dautse an, "mozorro" eta "txan-txoak" edo markiñarren eran esanda "kokoxak" egiten dabena ez dago antzerki agerbide edo estampa batetik urrun.

Antzarretarako gertuera, antzarrei olioaz lepoa beteta eta zaldi gaiñekoak eskuak saietan igortzita, rito bat beteten dabe. Eta gero txistulariak, lenengo "Andante" moduan, eta antzarrari burua moztuta gero, "allegreto" baten antzera, ori ikuskizun bat da. Eta edozelan egin ezin leikena.

Lekeitio'n, estudiantina ta guzti egiten ebena, zer da? Eusebio Azkue'ren bertsuak gogoratu:

Aratuzte eguna dala-ta
kalera gaur urteten dogu,
jendia pozez batetearren
alegiña egingo dogu...

Eta orrela, sei bertso, lenena euskeraz, bigarrena erde-raz, eta era orretan.

Ondarroa'n arrantzale mardulak urteten ekien. Ba euken "habanera" antzeko doiñuzko kantu bat. "Kwadri-llan batzen gera" deiturazkoa.

Ez da ederra izango aurtengo negua,
pobrientzat ez da izan entero berua,
mendebal, norteko aize, ipar pikarua,
aretzek emoten dausku sarri endredua.

Ezer entzun al dozu lagun albokua?
Ba dala diñue partiu;
makallau, sardiña zarra edo potxerrua,
gustora edango dogu gero sagardua.

Eta Gernika'n, ango dantzari marrotuak edo "mar-roak" egiten daben ollar jaiak? Gizonak begiak estalduta, lurperatuta egoten dan oillarra billatu eziñik, nai ta orreta-

rako txistularia euki ollarraren inguruan doiñuagaz oartu eragin nairik.

Eta Elorrio'ko artzak eta euren inguruan dantzatu, irriz bete eta jendea barre algaraka ipinteko zeregiña eukiten eben kokomarroak, zer?

Ezin ukatu, euren erara, erri antzerki diranik.

AGUSTIN BASTERRETXEAAREN PASIÑOIA

Len, Lesaka'n antzeztuten zan Pasioatzaz berba egin dogu, edo aidean zerbait esan dogu.

Ez ete zan euskaldunentzat serbitzu berean agertu Agustin Basterretxea'ren "Jesu Cristo Jaunaren pasiñoia, euskerazko bertsotan?"

Agustin Basterretxea Lekeitio inguruko Ipaster'en jaiotza zan 1700 urtean. Eta 61 urtedun zala il Orduña'n. Jesulaguna. 61 aapaldi edo estrofatan egin eban pasiñoia eta sinistu eziñiko arrastada lortu eban Euskalerrri guztian. Kontuan euki bera ilda gero, 1777 urtean argitaratu zirala lenengoz Bilbo'n bertso oneik, eta geroago bereala gipuzkerara aldatuta, aita Kardaberaz'ek egindako aldaketaz, agertu zirala eta Aita Galdos'en esanetan, beraz euskera garbira eratuta 1928'n kaleratu ordurako, gitxienez ogei bidar atara bearra egon zala.

Pasiño ori oraindik be eleizetan abestuten da. Erdi antzeztu esango neuke nik.

Ondarroa'n, esate baterako, eleiz "funtsiñoia" esaten dana baiño ordu bete aurretik eleizan batzen da jendea Eguen eta Bariku Santu egunetako arratsaldetan. Eleiz guztia illun ipinten da, leioak oiazez estalduta. Eta Apostolu eta Kristo bizia egiten dabena erdi-erdian jarten dira, eta Kristo iruditzen dabena asten da bertsoak abestuten eta erriak, errepika lez, "Damu dot Jauna" berbekaz asten dan bertsoa osorik abetzuz erantzun. Orrelaxe abadeen "funtsiñoia" asi arte. Origaitik Kristo iruditu bear dauanari abots ona eskatuten jako. Kontuan eukita lengo gizaldian, eta oraingoaren asieretan be, Kristo Gurutzetik beratzea geldi-geldi egiten zala, len Barakaldo'n aipatu dogun mimikaz, eta kontuan eukita Kristo bizi eta Apostoluen gain, beste iru Mariak, eta Beronika, eta Maria Madalena, eta San Miguel aingerua, eta Simon Zireneta-rra, eta Jerusalem'go alabak, eta erromatar gudariak ("palazeruak") be an batzen dirala, orrelako gertaera bat erdi aroko eleiz-antzerkien ondoren dala pentsatea, ez da adarretatik ibiltea.

Gure oraingo denporetan be, arratsaldeko funtsiñoian, nai ta Kristo eta Apostoluak eleiza barruan egon, esandako beste pertsonaia jantzi guztiak, eleizpean geratzen dira. Eta abadeak, gurutzetakuak egiten amabigarren egotaldira eldu eta "amabigarren estaziñoia, Jesus gurutzean ilda geratzen danekua" esaten dabenean, eleizako ate nausiak txirri-otsean zabalduen dira. Eta "Palazeruak eleizpean, laurak batera puntzoekaz beia jotzen asten dira, eta bi aurretik, ondoren esandako pasiñoiko pertsona bizi guztiak eta azkenean beste "palazeru" bi, konpasean lez oinkadak egiñaz sartzen dira. Lenengo palazeru biak Aldara nausiaren oiñetan egoten dan Kristo illaren kutxa ondoan geratzen dira eta iraun jendetza orren atzetik doazan beste biak eldu arte. Eta lau "palazeruak" bertan batzean, azken joaldi bat egiten dabe, laurak kutxari begira geratzen dirala, Kristo illaren zaindari, Azken beia jote orrek garrantzi

andia eukiten dau, laurak batera egin ezik, zer esan edo mar-marra sortzen daualako. Zer esanik ez Gurutzetakuak egiten inarduan eleizako jendea, euri begira adi-adi egoten dala sarrera onetan, gurutzetakuekaz be aztuta, sarrera amaitu eta abadea barriro jarraitzen asi arte.

BARRUTIA'REN GABON GABERAKO IKUSKIZUNA

Dana dala, ibili ta ibili, bizkaitar lez esan bearreko da, antzerti idatzitako lanik zarrenetakoena, pasturalak kenduta, "Gabon Gaberako Ikuskizuna" edo Acto para la Nochebuena dala.

Bere egillea, Pedro Ignazio Barrutia, aramaiotarra, geroago Arrasate (Mondragoeko) eskribadu izana.

Nai ta arabar jaio eta Gipuzkoa'n bizi, izkuntzaz bizkaitarra.

1682 urtean jaio zan, 1759'n il. Bera da euskeran idatzitako drama baten agerkai bat, 1764 urtean agertu zan "El Borracho Burlado" (Peñaflorida'ko kondearena) baiño aurreragokoa.

Eskuz idatziriko lan au Juan Carlos Gerra eskribaduak billatu eban Migel Viguri jaunak bere etxean eukan liburutegian, eta Azkue'ri bialdu eutsan, gauza bakan lez, ikusi eta argitaratu egian. Azkue'k "Euskalzale" asterokua ataraten eban eta bertan agertu eban lan au, egia esanda, eukazan erderakada batzuk kenduta, 1879 urtean.

"Añamendi"n au esaten da ontaz: "Se trata de una manifestación tardía del teatro litúrgico medieval al modo de los Misterios y Moraldades franceses y de las piezas castellanas y portuguesas del siglo XV. En ella se glosa el misterio del nacimiento de Cristo en el que intervienen personajes extemporáneos y populares, tales como Mari Gabón, Gracioso, Tomás el Tabernero y Chato, que salpimentan el relato dándole una agilidad extraordinaria.

Los méritos artísticos de Barrutia han tardado en ser reconocidos, ya que desde su publicación en 1879, pocos fueron los interesados en su obra. Debemos a Gabriel Aresti el redescubrimiento de este "acto" lleno de ingenuidad y de gracia".—Beñat Estornés Lasa.

Ontaz Villasante'k diñona au da: "Es claro que el valor literario o estético de una obra es independiente de la forma de escribir o escuela a que pertenezca el autor, de que emplee tales o cuales voces, etc. Y efectivamente, la obra de Barrutia, examinada desapasionadamente, mezcla de lo serio y de lo ridículo, de lo trágico y cómico, todo ello con una naturalidad que cautiva. (Hist. de la Literatura Vasca).

Beste aldetik Koldo Mitxelena'k: "Un auto breve y sencillo e torno al nacimiento de Jesús que no está muy lejos de ser una de las mejores piezas del teatro vasco y sin duda lo es en su género". "La acción es doble en parte, como también lo son los personajes. Pasado y presente, sagrado y profano, Belén y Mondragón se entrecruzan y combinan mediante un artificio tan hábil como sencillo" (Mitxelena, H.L.V.).

Ontaz Aresti'k "Euskera" aldizkarian, 1959 urtean, izen onetako lan bat agertu eban: "Pedro I. de Barrutia, Mondragoko eskribuaren 'Gabonetako Ikuskizuna'".

Geroago Aresti berberak "Primera aportación para el conocimiento de la vida y obra de Pedro Ignacio de Barrutia y Basagoitia". "Euskera", 1960.

Aresti'k "Auspoa" bilduman lan ori agertzeko gertu ebanean, au idazten eban bero itzaurrean: "Emen dijoazkitzu, irakurle, gure teatro zati zarrenak. Zuberoa'ko pastoralak alde batera utzita, ezpaitakit nik zarragoak ala barriagoak diran, baña guztia dan bezela, beste kategoria batekoak baitira, orain dakigunez ezta eskribitu au baño teatro zarragorik.

Eta Mitxelena eta Villasante'k emon dautsen garrantzia gogoratu ondoren, au diño: "Beste batek, Aita Akeso-lo karmelitak, ezio inportantzia andirik ematen, baña ala ere, ezta aren kontra ausartzen, nundik dabillen seguru ezpalego bezela".

Esan dogun lez, Barrutia'ren lana "Euskalzale"n agertu zan 1897 urtean.

Bere zuzendariak, Azkue jaunak, argitaratzean, oar auxe ipinten eban: "Mondragoeko gure adizkide batzuk kortu ta eskuratu d'uskue irakurkizun au. Erderazko gauza asko ta erderakada geiago eukiarren, guztia igertu nai dogu, azaldariak (Mondragoi bertako eskribau Pedro Ignazio Barrutiarrak) orain ia berreun urte egin eban erara".

Irakurten asi azkerok, klasiko usaiña, gotiko usaiña, tankera, artzen dautsat nik.

Guk ondarrutarrok ba dogu kantu zar-zar bat, urtean bein edo geiagotan, arnas bete-betean kantaten dakiguna.

Antxiña, kantu ori, onela asten zan:

Bieta Santa Clara,
euskeraz argia,
zeu zara zeruetan
dontzella garbia.

Gaur, Felipe Arrese Beitia zanak, Ondarroa'ko eleizan aldare bat egiten inarduala entzun eta aldatuta, garbituta, beste era onetara abestuten da:

Erderaz zara Clara,
euskeraz Argia,
zeu zara zeruetan
izar bat garbia.

Kantu onek bere zortzigarren koplari diño:

Eskuetan daukazun
gauzaren andia:
Kustorio batean
Jesusa bizia.

Oartzen? Konturatzen? Jesusa artikulu ta guzti.

Era au dala ta on Manuel Lekuona jaunak, esana dauka:

"Gaur ez du inork erabiltzen olako izen formarik. Antziña bai, erabilten zan. JESUSA ori arkitzen degu, zenbait antziñako Gabon kantetan (gaur oraindik ere erriak erabiltzen dituan gabon kanta zaarretan). Baña gaur Gabon kantak ateratzen dituenak, ez bait dizute ametsetan ere olakorik esango. Ez orain, ezta lentxuago ere. Olako kantak, kanta zaar-zaar bide dira. Erdiarokoak? Bete-betean bai, nik uste.

Naiz ta amaseigarren gizaldian ere oraindik irauten zuan Jesusa ta Frantziskua esateko oitura orrek, lengo gure Boletinean Mitxelena jaunak erakutsi zigun bezela, bere Prantziskua, Peria eta Jesusa'ri buruzko lan politetan. Bañan ordurako, oitura ori galtzeko zorian-edo zegon inñolaz ere. XVI gizaldi artako eskribatzaille guztiak

beintzat, ez bait beti berdin erabiltzen forma zaar au. XV garren gizaldian, bear ba da, indarrean egongo zan; eta XIV'ean zer esanik ez. Eta ain zuzen, gure Santa Klararen kanta onetan oso indarrean dagola dirudi”.

Ortik emon ba leikio zar itxura lan bateri, Barrutia'ren lana zarra da.

Entzun Aingeruaren bertsoak eta esanak san Jose kezketan ikusten dabenean:

“Joseph itzi beio pentsamentu orri,
biotzeko penea desterra bidi,
Zure esposegan ez ta posible
iñor edirozea kulparik batere.
Labur da gizonaren adimentua,
Aditzeko Jaunaren ordenadua,
Espiritu Santuak keriza eginik
Jesusa xaioko da Birginea gandik.

Eta aurrerago, Jose eta Mari Belengo bidean doazela:

Jose.—Xaunari demaguzan graziak Maria,
orra nun agertu dan Belengo uria.

Virgen.—Eperik ezta Josef cumplitzen estanik
laster xaioko da *Jesusa* niganik...

Geroago, eta beste kantu baten:

“Bekatariak alagra bitez, alegra bidi zerua
Portale baten jaiorik dago Messias prometidua,
zeruarentzat gloria dakar gizonarentzat bakea,
bakea bera ez nolana, ondasun askoz betea,
Amorioak dakar zerutik *Jesusa* zuen artera...

Beraz gure umea aguretu daigun, zar itxura eta izana emon daioguzan, gaur izkuntzan notario nagusi diran Lekuona eta Mitxelena jaunen baimenez eta aburuz.

Barrutia eskribadua zan. Ziurretik etxetik kanpo, Euskalerritik kanpo, ordukoen oitura zan lez, ikasketak egiten Gaztelanian ibilia eta ikasia. Eta ziurretik, baita, gaztelaniz asko irakurten oitua.

Idazle guztiak bakoitzaren taju eta erak eukiten dituez, et era orreitatik euren tankera, kutsua igarten da.

Nik, eta onekin ez dauzat osperik eta meriturik batere kentzen Barrutia'ri, bere kutsua, bere taxua, Erdi Aroko gaztelar idazlerik ospetsuenetatik datorkiola esango neuke.

Barrutia bizi zan garaian Lope de Vega eta Calderón de la Barca'ren lanak zabal ebiltzan nun-nai.

Edozein emakumeren esaera ei zan garai orretan gauza eder bat oartu ordurako:

Ori Loperena da.

Beraz modan egoan.

Barrutia'k darabillen gaia be giro-girokoa da.

XV garren mendean Juan de la Encina'ren Autos de Navidad'etik asi eta gerotxuago Eglogas al modo pastoril” Lucas Fernández'enarekin, gai ori gero eta zabalago ebillan garai aretako idazleen artean. Eta beti kutsu bardiña lanei irarriaz: Gauzarik andi eta gurenena agertu eta erakusteko, ta berari indar berezia emoteko, askotan, geiengetan, *barregarri* bat tartean sartu bear.

Era au Valenzitarren eskolan zearo sartu zan eta askoren eritzia da Lope de Vega berberak Valenzitarren eskola onetik ikasia ebala ori. Valbuena, erdizka ba da be, eritzi

orretakoa da. Eta eskola orren indarra ezagutu ezker, diño, geroago be Guillén de Castro'ren lanetan be, eskola orren kutsua igarten dala.

Barrutia'ri euskal kutsua, euskal izatea kentzen nabillala pentsatu lei zuetariko batek.

Norbaiten bidetatik dabillala esateak, ez dauza iñori meriturik eta berezitasunik kentzen.

Eskolak sortuten dituenak banakak dira munduan, eta jarraitzalleak, nai ta ospe eta entzute biziko agertu, nai eta nortasun sendo eta bereziz agertu, ez dabe lotsarik ortik jarraitzen.

Gure egunetan be, Chelderode Flandestar dramagille ezagun eta jatorrak, idazle giarratsu eta gordiñak, ez dau lotsarik agertzen, bere giroan elisabetarren tankerako kutsuaz asi ba zan be, Lope de Vega'ren “El Arte Nuevo de hacer comedias” araudi lez artu eta bere bidean eta eratan ibilia dala autortu eta erakusten.

Lope, bere aginduetan, tragikomedi zale zalako, barre eta negar, bizibideko oitura ta izate gordiña teatro lanetara eroatearen aldeko zan.

“Gabon Gaberako Ikuskizuna” gain gaiñez aztertu daigun:

Egillea:

San Jose,
Virgen,
Ministro,
Gracioso
Chambolín,
Tomás, mesonero.
Chato, criado.
Lucifer,
Asmodeo,
Belcebú,
Beltrán,
Mari Gabon,
Lorenzo
Gabriel,
Tomás,
Aricha,
Asegin-zoro.

Konturatu? Oartu? *Gracioso*. Or dago Lope'ren eskola. Lope'k bere antzertiari bizitasuna eta nortasuna sartu eta irarteko sortu eban antzez-notiña, personaia: tipo de *gracioso*, figura de *donaire*, bere garaian deitzen jakon lez.

Barrutia ez zan ibili izen bat ipinten bere gizon berezi orreri. Errezena *Gracioso*. Ez al da argi?

Barregarri orreri, “*gracioso*” orreri, sekulako papera edo zeregiña ipini eutsan. Iñoren eskolatik ibili ba zan be, ba eukan Barrutiak bere gatza, bere trebetasuna, bere izakera, bere gurpilla.

Barrutia'ren Ikuskizuna, erdal koplak batzuei jarraituz dua. Segurutik kantu ezaguna bere garaian. Eta gero irudi samurrak, bigunak, biozkorak batzuk; barregarriak eta arloteak bestetzuk. Fin-fiñak batzuk, gangarrak besteak.

Ezin nei lan onetan, asko zabaldu. Atsegiñez egingo neuke, baiña oraindik Bizkai'ko antzertiaren asko ikusi bearra dogu. Origaitik “*Gracioso*”ren urteera batzuk ikusi daiguzan. Ministroa ta bera dabiltz jardunean:

Ministroak.—...gizon bakoitzak pagatu bedi tributua ta zensua.

Gracioso.—Diruak ez atara zeori eztok egingo beloa,
Ene bolsea arina beti urrin neuganik dirua,
nik neuk ere dirua baneu ederra neuke
musuá

Ministro.—...txakurrak eurak egiten dabe danza dirua-
gaitik.

Gracioso.—Gure Mondragoen pagatzen dogu dirua
dantzeagati.

Auxe dok bizitza modu,
neskazarrok danza egin da mutillok di-
rua pagadu.

Ibini bidi, Alkate Jauna, ibini bidi legea,
mutillak libre, neskatzak eurak paga de-
zaela danzea.

Ministro.—Zuk emoniko sentenzi orrek chapadamente
dirudi

zu legezko abodagurik ez da sekula ikusi.

Gracioso.—Zerrebeta jo bidi emon daiztan salto bi.
Chambolin.—Zer soñu?

Gracioso.—Gura doana joegik eze guztirako nok
agudu.

Esan bearreko da Barrutia'ren antzeki onetzaz 1983
urtean Araba'ko Aldundiak liburu eder eta mamitsu bat
atara dabela eta dirala iru-lau illabete Paris'en doktoradu-
tza lortu eban Latxaga abadeak be urte onetan zabaltzeko
beste mardul bat gertua daukala.

Barrutia'ren Gabonetako Ikuskizun onen antzeko da
Gipuzkoan GABON SARIAK edo gabon-kanta eta otsal-
diak. Egillea: Sor Luisa. 1752 urtean argitaratu zan.

Eta denpora berekoa dan EL BORRACHO BURLA-
DO. Au euskera ta erderaz nastean, Francisco Xabier
Maria Munibe eta Diakez'ek egiña. Onela diño azalean:
Opera cómica en castellano y bascuence, escrita y puesta
en música por un cabellero guipuzcoano".

Esan bearra daukat len esan dodan Sor Luisa, au da,
Sor Luisa de la Misericordia, Peñafloidako kondearen
deituretako bat dala.

Baiña beste itaun bat: Gaur ainbat tokitan ezagutzen
diran Gabon kanta asko ez al dira Gabonetako Ikuskinzu-
na'ren antzeko beste teatru bateko zatiak?

Gogoratu "Gernikako Marijesiak".

Bedaritzu egunetan abestuten dira, goizaldetan, Gerni-
ka'n, Gabon aurrean.

Ontaz gernikarra dan Arana Martija'k erantzuten
dau: Berak diñonez, oiturazko da Marijesien erronda Biz-
kai'ko toki askotan, baiña berezien Gernika'n, bederatziu-
rren lez.

Izkuntzalari eta etnologo asko kezkatu dirala euretzaz.

Ikusbide baten ez dira gabon kanta soillak, teatru ida-
tzi baten ondorenak baiño. Pastoralen antzera egiñiko
batenak. Eta ortarako bakarti eta gidari, egunetako doiñu
aldatze, iraupeneko denpora, koru eta bakartien alkarriz-
keta eta abarrekin antzirudi baten itxura daukela.

Gero Genika inguruko Forua'n, Urdaibai baserrian
billatutako eskuz idatzitako Marijesietan billatzen dan
bertsoa:

Barri ederrak, zoragarriak
Gozotasunez beteak
entzun ditugu gaurko gabean
bai neure gente maitea.

Gente orrek be, zerbait adierazi nai dabela.

Eta ezagutzen diran Barrutia eta Peñafloidako kon-
dearen lanak baiño lenagoko dirala Marijesiak. XVII
garren gizaldiko liburuetan billatu izan diralako bertso
orreik.

1699 urtean Jose Lezamiz durangarrak Mexico'n argi-
taratu eban liburu baten, diño Arana Martija'k, Nicolas
Zubia donostiarraren "Doctrina Christiana en Basquen-
ce" aitatzen dala. Eta an agertzen dirala Gernika'n abestu-
ten diran bertsoak, erritik artutako lez, Origaitik teatro
lanen bat egon eikeala artean.

Eta Gernika, Lekeitio, Markina, Ondarroa nai beste
erri askotan abestuten diran kantak euren artean dauken
alkarrizketa eta iruditzeke giroaz oartuta, esan giñei gure
aldetik, oker andirik barik esan be, antziñako antzerki
zarren ondorenak leikezaka.

Nire erriko kantu bat gogoratzen dot. Gabonetakoa
da. Alkarrizketa bizia bertsotan. Lenengotik tokia iragar-
ten dau, esateko, teatru tokia:

Albako untzurrunian
aitz baten ganian
gizon bat arrantsuan
itxas basterrian.
Itandu bear dauksat
ete daben entzun
Belenen gaberdian
zer gertatu jakun.

— Kañabera orregaz
zagozan gizona,
Jaungoikuak daitzula
zuri egun ona,
bart sentidu al dozu
ezenen zaratarik
edo entzun zeruko
aingueruen kantarik?

— Gizon gaste eder bat
egon jantzia zan,
bart gaberdia legez
emen igaro zan.
Aren kanta soñuak
pozez aditurik
gau guztia emon dot
arain bat bagarik.

Eta orrelaxe jarraitzen dabe beste lau estrofak.

Orra, ziurretik, zela-ala galdu zan antzekizun edo iru-
di baten ondorena. Itxura baten, Ipar aldeko euskaldunen
antzera, guk, garai zarretan euki gendun antzerki edo tea-
tro baten zatiren bat.

BILBO'N ZALAMEA'KO ALKATEA

Klasiku erako antzerki baten aztarnak aztertu doguz.
Azaletik ba da be, Pedro Barrutia, Arrasate'ko eskriba-
duaren Gabonetako Ikuskizuna erabili dogu. Bardin gabo-
netako beste ondakiñak.

Guazen aurrera.

Ba dakigu Bilbo'ko Udaletxeak oiturazko ebalu tarte-
tan erbesteko antzerkiekin euskerazko irristada batzuk
egitea.

Oraingoak ez dira asko gogoratzen orretaž

Bilbo'ko Udaletxean gertatu nitzan baten, eta alkate
zanari gogoratu neutsan lengo oitura, zar ori. Ez ekian
alkateak, ez eta beste bere lagunak be.

Zoritxarrez gaur Bilbo'n euskerarik ez dakie askok.
Eta txarrena, zeiniek gogoratu be ez. Bestela, garaiz gogo-
ratu ezkeru, besterik ezean politikagaitik, uste dot euskera-
ri tokirik ez leukioela ukatuko, orain arte ukatzen ez eu-
tsen lez.

Ba zenkien orain 103 urte, Bilbo'ko Udalaren aginduz, Calderón de la Barca'ren "El alcalde de Zalamea" euskeratu zala?

Gure elertiarren sakonetan dabilizan edo ibili diran Mitxelena eta Villasante'ri lan orrek iges egin dautse. Ez da arrigarri. Euskerazko liburu orrek, azalean, erdal kutsua dauka. Delmas'en moldiztegian, argitaletxean, txukun eta dotore irarrita dago. Letra txiki txikietan igarten da euskeraz dagona.

Orri bakoitzean erdera eta euskeraz dator, euskera-tzaillearen esanez, erdaldunak obeto artu egin bere itzulpena, traduzioa.

Euskeratzaillea Luis Iza eta Agirre, bilbotarra, Santurtzi'n bizi zana. Ain zuzen, Bizkaiko Aldundiak euskerazko katedra bat sortzea pentsatu ebanean, danok dakigu Azkue eta Unamuno agertu zirala leiaketa orretara, eta askoren esanez, orduetik etorkiela Unamuno'ri euskarentzako gorrotoa, Azkue'k irabazi eutsalako katedra ori. Baiña gogoratu bear da Azkue eta Unamuno'gaz batera, Luis Itza Agirre au be agertu zala. Eta eurekaz Sabino Arana Goiri eta Eustakio Maidagan be.

Itza Agirre au bilbotarra zan, nai eta Azkue'k, bere paperetan, ondarrutarra zala esan.

Santurtzi'n eskola maixu egon zan.

El alcalde de Zalamea, edo Zalameako alkatea, liburutik, berreun ale argiraratu ziran: l'tik 200 zenbakiekaz.

Onela deitzen da euskeraz: ZALAMEAKO ALKATIA. Komediya iru jutaldetan eta itz neurtuan Pedro Calderón de la Barca'k egiña. Luis de Iza eta Agirrek Aren irudi ikusgarriyenak Bizkaiko itzeran euskeratuak. 1881.

Egia esateko, euskerazko itzulpenak ez dau bertsoen neurririk ez rimarik zainduten.

Ikusten danez, orain eun urte, ta geroago be, gure erri nagusietako agintariak ardura pixkat eukiten eben euskerari bere bitartez, teatroa bitarterkotzat artuta, lagundu eta ezagutu eraziten.

Azken berrogei urtetan orrelako zerbait gertatu izan ba litz, ez giñake gaur, antzerki kontuan, aurkitzen garean giroan egongo.

Egia esateko, erri guztietako antzerkiak euki izan dituez makalaldi, asperraldi ta berakoak. Illeta asko jo izan da elertietan, literaturetan, librua bitarteko dan arazo guztietan jotan dan antzera. Baiña teatroan eta berari buruz baiño giago iñori ez.

Batzutan agintari eta erriaren laguntasuna falta, bestetan lan eta egillien egokitasun eta gatza. Giroak ez dira beti danak bardiñak izaten.

Inglaterran bertan eunkada luzetan Shakespearen teatroa bizi bizi agertu izanarren, gure aldietan asko makaldua da Olerti-antzerkia. Eta bere kutsuan sasoiko egokitasuna, sasoiko garra, gaurko teknika ta gaurko aranasa emoten jakin ebalako, biztualdi on bat emon izan eutsan Eliot'ek Canterbury'ko Tomas donearen eriotzaz "Katedraleko Erailketa" izenez egin eta gaiaren leku berbertan antzertu eragiñaz.

OPERAK BIZKAIAN: AZKUE TA GURIDI

Bizkaia'n, antzerti lan txikiak gerorako laga-ta, opera kontua billatzen dogu zerbait garrantzizko.

Ortaz Juan Carlos Gortazar'ek lan polita laga eban

"La Opera vasca" izenez.

Bilbo'n operak artu eban garrantziaren zioak dauz: "los excelentes compositores del momento, la existencia de una Sociedad Coral de Bilbao, que con su entusiasmo hizo posible la presentación de sus obras; pero sobre todo el fondo de arte popular en que tales obras se basaban, lo apropiado del euskera como soporte de la música lírica y la riqueza melódica de la música vasca, con una novedad rítmica si rival, el zortzico.

Euskerari buruz au diño: "un admirable vehiculo de la melodía quizá no superado por ninguna otra lengua de las que emplea el teatro lírico".

Arana Martija'k, bere "Opera vasca en Vizcaya"n diño: Define claramente Cortázar las coordenadas en que ha de entenderse construida la ópera vasca; tema histórico o costumbrista vasco expuesto en euskera, musicado por compositor vasco que lleva dentro de si esa especial inspiración que le presta el conocimiento del acervo musical popular.

Eta Gortazar'ek diño, XIX garren gizaldiko operak, ez eukela betetasunik, eta ez eukela giroko teknikarik be.

Gure gizaldira etorri aurretik, gogoratu bearreko da orraitik Juan Crisóstomo Arriaga "Los esclavos felices"en egillea, amairu urte eukazala.

Gogoan eukiteko da baita Cleto Zabala. "La hija del pescador" egin ebanean, Aldundiaren laguntza artu eban musikan jarraitzeko.

Arana Martija'k au diño: "Es curioso constatar que, por lo que a ópera se refiere, son Bilbao y Durango los dos núcleos casi excluyentes. Así encontramos en Durango a Valentín María de Zubiaurre, que estrena en Madrid "Don Fernando el Emplazado" con otros formados por estudiantes vascos (1871) y "Ledia", vasca en el tema, pues la acción discurre en la batalla de Roncesvalles.

De Abadiano era Nicolás Urien, quien estrenó en Barcelona "Una noche nel desierto", 1895, y "La Atlántida", en 1908.

Kontuan eukiteko da baita Bilbo'n antzoki ugari egon izan dirala, operak eta bestelako lanak agertu al izateko eran. Ala Gayarre teatroa, Circo del Ensanche, Nuevo Teatro Arriaga, Novedades, Romea, Trueba, Coliseo Albia eta Campos Eliseos.

Baiña euskal operaren bizitasuna 1894 urten inguruan asten da. Eta bultzaillea, ain zuzen, euskal idazle andi bat: R. M. Azkue.

Bera izan zan 1895 urtean "Vizcaytik Bizkaira" egin eta agertu ebana. Lekeitiarra zan, Azkue legez, Buenaventura Zapirain. Onek "Txanton Piperrí" agertu eban 1899 urteko Errege egunean. Au jaiotzez lekitiarra eta bizimoduz donostierra zalako, Bizkaiko Aldundiak eta Donostiako Udaletxeak lagunduta ibili ziran ikastaroak sakonduten.

1909 tik 1914 bitarteko bost urteetan, Bilbo'n zortzi opera aurkeztu ziran lenengoz. "La primacia que había ostentado a fines del siglo anterior San Sebastián, pasa a la capital vizcaina sirviendo de puente el vizcaino Zapirain".

Bitarte orretan letra egille on bat agertzen da: Alfredo Etxabe. "El de Iturribide" deitzen eutsen Bilbon. Eta beragaz batera Jose Power. Oneik erderatu eben "Maitena" eta Bilbo eta ingurutan izugarritzko garaitza lortu eban lan orrek.

Gero "Lide ta Ixidor" agertu zan. Arana Martija'k diño: La fama no ha sido justa con esta delicada partitura, como tampoco con su autor Santos Inchausti". Etxabe'rena zan libretoa.

Etxabe berberak egin eban baita MIRENTXU. Jose Arrue frantziskotarrak euskeratu. Eta Guridi'k musikaz apaindu. 1910'ko Maiatzaren 31'an emon zan lenengoz, eta Bagilla'ren barruan beste bost aldiz emon bear izan zan.

1911'n, ORTZURI Azkue berberarena. "Partitura interesante que sorprendió al público por su novedad. Melodías lentas, melancólicas, tratadas de forma severa sin desvirtuar su aroma popular, esan eban beragaitik Gortazar'ek.

1914'en Azkue'k beste lan bat agertzen dau: "UR-LO". Barcelona'ko orkesta ta guzti. Alaz eta... "A pesar de todo este montaje, el estreno fue un fracaso. Según los críticos la obra no era para entendida en una sola audición a causa de su gran complejidad musical. Azkue se había dejado de llevar por la seguridad y ampulosidad de la escuela alemana en que había bebido y soportó un tremendo golpe con el inesperado fracaso del debut de esta ópera".

Gero, 1920'n Jose Mari Arroitauregi'k egindako berbakin, Guridi'k "AMAYA" agertu eban. Ba dakigu bere aldeko kritika ona izan zala. Norbaitek esan dau "AMAYA" geratu dala euskal operaren agergerri berezitzan. "AMAYA" se ha convertido en el prototipo de ópera vasca".

ANTZERKI SOILLA

Opera eta musikadun antzerkiak laga eta guazen gurea, antzerki zeatzera.

Euskal Antzertian Soroa (Marzelino) dala diño Mitxelena'k aitatasunaren jaube eta nortasunez agertu bear dana.

Au idatzi eban "Egan"en: Orain dakigunez ez da izan Soroa euskal antzertiaren azia erein ebana, ohore ori aramaiotarra dan Barrutia'ri dagokiola; baiña bai euskal antzerki barriaren aitatasuna, eta antzerki barri au besterik ez da oraiñarte Euskalerrian antzerki iraunkor lez eza-gutu.

Ezin geinke esan Soroa antzezleri andi izan zanik, beste errialde batzukoekaz bardindu ezker, baiña bai Soroa'k bere giroko utsunea bete ebala, garai aretan erriari atsegin izan jakon bestean.

Soroaren lanak, danak, errezak dira. Gogoratu, egiñalako ordenan, Iriyarena; Anton Kaiku; Gabon; Au ostatuba; Lapurrak, lapurrak; Alkate barriya; Barrenen arra;

Urrutiko intxaurrak; Gorgonio'ren estutasunak; Abe istillubak; Azak eta naste; Ezer ez eta festa; Baiña zein naiz ni?; Auxen da eguna...

Eta Bizkaia'n?

Lotsatu egiten naz gure gurasoen garaietan, euskal antzerki lez "Cuestión de calabaza" erabilten zala entzun edo irakurten dodan bakoitzean. Lotsatu benetan. Ortik ikusi geinke euskal antzerkirik euki ba dogu edo ez. Baiña Unamuno'k ori eskiñi utsan bere erriari.

Lengoetan ez dogu zer gogoratu asko. Azkue bat.

Beste abade bat: Ortuzar, Robustiano.

Pekatu bat dauka, antzezleriak, personaiak erabilten ez daki, baiña akats ori laster estalduten dau berak izkuntza eta gizonen esakera jator eta barru-barrukoei emoten dautsan gatz, benetako izate eta etorritz. Batez ere "Torreteruen", "Ondo pentsata zauz", eta "Txalupetxien" edonun agertu leikezan entremes irritsu ta ikusgarriak dira.

Ia sasoi berean Jemein Errazti, Keperin, antzerti bat edo bestegaz, abertzaletasun txingarrez.

Eta besteak?

Gure arteko lan asko ez doguz ezagutzen izenetatik ezik. Euskaldunen pekatua da ori. Gure arinkerizko pekatu astuna. Alaz eta goitik ezarrita.

Eta orrela, izenetatik edo entzunetatik edo irakurkizun arin batetik iñoren lana epaitutea, juzgadutea, lotsabako ausardikeri edo zentzunbako burubidea litzake.

Ondorengoak, euskaldun jarraitzen ba dabe, itz egingo dabe gutzaz.

Nik ba dakit Eusebio Erkiaga batek ba daukala poesi miña antzerki bigun eta fiñak egiteko.

Nik ba dakit Ziarsolo batek euki izan dabela gatz ta erri ezaupidea teatro errikoi eta jatorra egiteko.

Nik ezagutu bear dot Aresti batek euki ebala giarra eta kaskarra teatro gordin eta kezkatu bat egiteko, eta bide barrietan sartu nairik.

Baiña betoz barriak. Adoretu, zirikatu, beartu, estutu daiguzan lanera. Gizaldi askotako utsunea beteten alegindu gaitzan.

Eta gain gaiñez, antzertu daiguzan egiten diran lanak. Antzertu ezik, alperrik da idazleei eskatzea.

Or be ba dago gure nagikeriaren aitzaki pixkat.

Urtetan egin dana, gordeteko izan da. Ez antzertu eta ez argitaratzeko, eta ori, ez da ain zuzen iñorentzat akulu edo ziri.

Ikus daiguzan azaletik, Bizkaitar idazleen zerrenda eta lanak. Or dagoz. Zerrenda onetan ez dagoz danak. Ba dakit. Baiña alegindu izan naz batetik edo bestetik atara eta batzen. Eta Bizkai'ko antzertiaren asiera baterako ba dira beintzat.

BIZKAIKO ANTZERTIA

Egilleak eta lanak

Pedro Ignacio Barrutia

1682-1759
Aramaio - Arrasate

“Gaboletako Ikuskizuna”
Argitaratzeak: “Euskal Herria”, 1874
“Euskalzale”, 1897
“Auspoa”, 1965
Araba Aldundia, 1983
Latxaga, 1983

Iza eta Agirre, Luis

1837
Bilbo
Santurtziko irakaslea

“Zalemeako Alkatia”
(Aren irudi ikusgarrienak Bizkaiko itzeran euskeratuak 1881.)
(Bilbo'ko Udalak Calderón de la Barca'ren eun urtegarrena ospatuteko agindua.)

Azkue, Resurrección María

1864-1951
Lekeitio

“Vizcaitik Bizkaira”
“Sasi eskola” (Txikientzako)
“Aitaren bildur” (Txikientzako)
“Orzuri”
“Urlo”.

Ortuzar, Robustiano

Bermeo. 1883-1929

“Oroigarriak” (Bermeo'ko oituran, ango euskalera)
(Torrontereun)
(Ondo pentsata zauz)
(Pitxar bete ur)
(Txalupetxien)
(Sorginkerizko epaia)
(Doniane bezperako pozak)

Evaristo Bustintza “Kirikiño”

Maria
1866-1929

“Anton Berakatz”, 1914
“Txomin Arraio”, 1912 (Jose Elizondo'ren komeria, bizkaieratuta)
“Meza Barriya” (Abelino Barriola rena, bizkaieratuta)
“Lelo” (Alfredo Etxabe'ren iru ekitalditakoa, euskeratuta)

Cortés Navarro, Miguel

(“Lope de Aulestia”
“Txikia”)
1938'n il zan

“Itxasondo”, 1911 (Intxausti'ren miskaz)
Bilbo, 30X-1910
“Estropadak”
“Idekuak alkarrekin”

González Etxebarri, Luis

“Aizkibel dar Bingen”
Ubidea.—Argentina'n il

“Jai alai”
(1915'ko Euskeltzale Bazkuna'ren sariketan saritua)

Arrozpide Omagojeaskoa, Jon Bta

Busturia, 1869-1952

“Meza osteko jai”

Garro, Bernardo. “Otxolua”

Mundaka, 1891-1960

“Leia” Colombia'ko idazle batena, euskeratua
“Maturiñe'ren kapoiak”
Leon Leon azparnetarrarena (1896-1962)

Oar-arteta, Joseba Andoni
Axangiz, 1900-1980

“Sasi eskontza” (1934)

Viar Nicolás

“Euzko Gogua”, Jose Altuna’k euskeratua
“Nerea”, 1912 erderaz
“Maite”, 1913 erderaz

Larrakoetxea, Bedita
Zeanuri, 1894

Shakespeare’ren lanen euskeratzailea.
Makbet (Macbeth), 1957 - Euzko Gogoa’n
Lear Errege (King Lear), 1958 - Euzko Gogoa’n
Ekatxa... (Tempest), 1959 - Euzko Gogoa’n
Komediak A-8 komedi. Gasteiz, 1974
Komediak B-6 komedi. Gasteiz, 1974
Odol antzerkiak. 7 antzerki Gasteiz, 1976
“Erromi ta Yuletxu”
“Lear Errege”
“Otel, Binixako mairua”
“Atenai’ko Timon”
“Macbeth”
“Hamlet”, Danemarka’ko erregesemen
“Toril eta Kerside”
Odol antzerkiak B. Gasteiz, 1976
“Kinbelin”
“Juli Kaisar”
“Andoni ta Kelopatero”
“Koriolan”
“Tita Andornika”
“Perikel, Tiro’ko errege”

Dramak, Gasteiz, 1977-10 antzerki.

(Nolako idazle? Trebe ta ernea noski. Ondo dakizki euskerak dituen barren-antzerki ta korapilloak. Izango zituen nunbait bere buruko miñak Shakespeare itzultzean, baiña bere trebetasunari esker, lerdengi azpiratu zizkigun aurrez-aurre izan zituen eragozpenak oro.

Aita Santi Onaindia’k)

Agirre tar Txomin
Ondarroa, 1864
Zumaya, 1920

Campion’en “Larraldeko Lorea” euskeratu (Gipuzkeraz)

Ametzaga Bingen
Algorta, 1901

“Hamlet”
“Macbeth”
“Julio César” (Shakespeare’renak)
“Rubaiat” (O Kayyan’ena. Persitarra)

Arriandiaga, Manuel
Elantxobe, 1876-1947

Emiliano Arriaga’ren LEKOBIDE euskeratu eban

Jemein Lanbarri Zeferino
Bilbo, 1885-1965

“Oleskari Bilak”, 1915.—Bere emazte Karmele Errazti’gaz batera egiña

Garitaoanindia tar Bitor
Zaldibar, 1876-1929

Gipuzkeraz idazten eban
“Iziartxo”, 1918.—Bi ekitalditan
“Aitona ta billoa”, 1921.—Bi ekitalditan
“Ongillearen sariya”, 1922.—Bi ekitalditan

- Etxeita Jose Manuel*
Mundaka, 1842-1915
- “Urikoa” Anton Trueba’ren lana euskeratua.
- Ziarsolo Gironella, Manuel*
Bilbo, 1902
- “Eguberri aizeak” (Gabonetako Ikuskizuna, Barrutia’ren lanetik sortua)
 “Agur Donibane”
 “Goiz otoia”
 “Sorgiñak Etxaburun”
 “Paris’en gogo txarrez”
 “Eztegu ta erdi”
 “Bermioko portuna”
 “Katalin Errotako”
 “Jai arratsalde baten”
 “Afal orduan”
 “Artzaiñaren ametsa”
 “Atsoa gaztetu bear dogu”
 “Saku jantzia”o
- “Gogozar berbizkunde goizian”
 “Gabon gabonetan”
 “Eguberri aizeak” Itz neurtuz
 (Lan oneitako geienak irudi antzekoak dira, “Txinpartak” taldearentzat gertuak.)
- Arenaza Josu*
Bilbao, 19130
- “Eguen zuri”. Labaien’en “Ostegun gizona” bizkaieraz
- Alonso Ariño, Santos*
Elorrio, 1915
- “Errugabea” (Iru ekitalditan. Argitaratu barik)
- Erkiaga, Eusebio*
Lekeitio, 1912
- “Antzerki jaian izan naiz”. Bakarrizketa, 1934. “Antzerti”
 “Askatasun bidean” (Estampa antzekoa). “Euzkadi”n agertua
 “Sinisgogorra”, 1951.—Donosti’n satirua. Ekitaldi bakarrekoa, gero iru-
 tara aldatua
 “Pake eguna” (Gabon girokoa), 1956.—Ekitaldi bakarra
 “Kanpaien atsekabez”, 1959.—Bedowa’n saritua. Lau unetan
 “Oinazez” Iru ekitalditan. Patxi Bengoa’ren musikaz
 “Alperrontzi”, 1959. Txinpartak’entzat egiña. Laburra
 “Gau batean”. 3 ekitaldi labur. Gizarte girokoa, 1970
 “Gora Arratia”. Bonifacio... ¡OJO!, NO SE ENTIENDE
- Ibiñagabeitia, Andima*
Elantxobe, 1907
- “Abere indarra”.—Jacinto Benavente’ren “La Fuerza bruta”
- Lasuen Balendin*
Zaldibar, 1924
- “Garbiñe” (Argitaratu barik). Ba dago beste “Garbiñe” bat, Catalina Eleizegi’rena
- Onaindia, Santiago*
Amoroto, 1909
- “Jainko antzerkia” (Dante’ren “La Divina Comedia”)
- Andrinua, Martzel*
Markina, 1930
- “Zoro etxean”,
 “Satanas sotanaz”
 “Au dok umoria”
 “Batek ba daki”. Danak jostirudi txikiak

Aresti Gabriel

Bilbo, 1933

“Mugaldeko Herrian Egiñiko tobera”, 1961
“Etxe aberatseko seme galdua” eta “Maria Madalenaren seme santua”, 1962
“Eta gure eriotzako orduan”, 1964
“Beste mundukoak eta zoro bat”, 1964
“Justizia txistulari”, 1967
Eta euskeratuta: “Xistima zorionsu bat”, Bertol Brech’ena

Sota, Manu

Ondarreta, 1897

Biarritz’en il

“Negarrez igaro zan atsoa” (Altuna tar Joseba’k euskeratua)
“Iru gudari”
“Libe” Arana Goiri’k asi eta Sota’k amaitu
“Buruzagiak”. Atal bakarrekoa. (Altuna’k euskeratua.)
“Gosemin eta azken ordua”. Atal bakarrekoa
“Urretxindorra”
“Itxaro Ixarra”
“Siaska onduran”
“Estropadiak”
“Oztin”. Altuna’k euskeratua
“Bihotz apala”. Paul Giltso’k euskeratuta
“Antzerti”k au idatzi zan beragaitik: “Cocteau euskalduna deitu genezakioko Sota Aburto idazleari. Antzerkirako doai berezia du ta euskeraz idazten asi danezkero, ez dezala aztu gure Antzertitxoa”.

Zubikarai Bedialauneta, Agustin

Ondarroa, 1914

“Aberriagaz bizi”. Umeentzat. “Euzkadi”n argitaratua
“Illobearen indarra”. Andientzat. “Euzkadi”n argitaratua
“Itxas lapurrak”. Andientzat. “Euzkadi”n argitaratua
“Itxas ertzeko itsu mutilla”
“Itxasora”. Biarritz’en satirua, 1945
“Umetako kezak” (Umentzako)
“Aingira kumak” (Umeentzako)
“Ikas-Mikas” (Umeentzako)
“Seaska inguruan” (Gabonetako irudiak), 1956’en en Donostia satirua.
(“Egan” en argitaratua)
“Jaunaren Bideetan” (“Egan” en argitaratua)
“Iru Alaba”, 1963’ko Toribio Alzaga saria. “Euskera”n agertua

“Kresaletan”. Gregorio Solabarrieta’ren musikaz
“Mariñelak”. Jose Mari Altuna’ren musikaz
“Gizon on eta andre erre”, 1967, Toribio Alzaga saria
“Bizi garratza”, 1967, “Gipuzkoa” sarietan aipamena
“Lurrunpena”, 1968, “Gipuzkoa” saria. “Egan” en argitaratua
“Errekonduan”, 1969, “Gipuzkoa” saria
“Mendu zarrak”, 1969, Toribio Alzaga saria
(“Au eta Bizi Garratza” “Irakur Sai liburu sortan argitaratu ziran biak liburu baten”.)
“Loialako Semia”
“Niz naz Kapitan pilotu”
“H. Opokoa H”
“Kiritirrika”
“Gernika Aritz aurrean”
“Zurrukutun”
“Zimur Zimelak”
“Saliña Saliña”
“Atako bandan”
Orre gaiñera antzerkirako egokitu: “Atxuriko Millagrua”, Kirikiño’rena. Kirikiño’ren omen egunerak “Urruzuno’ren umores” Urruzunoren omenaldirako.
“Mendi eta Itxaso”. 1983’ko Markiña’ko Lore Joketan lenen saria.

Xabier Gereño

1924. Bilbo

“Euskal ikastola”, 1972'en “egan”en agertua
“7 Teatro lan”, 1979'en argitaratua:
“Dentistaren konsultan”
“Ipurdia erakutsi nahi ez”
“Hotel bateko gelan”
“Aspirinarik ez”
“Don Afrodisio legegizon famatua”
“Nobi bat behar dugu”, 3 atal
“Nor da errudun”, 3 atal
“8 teatro lan”, 1982:
“Ez da seguru”
“Organizazioa”
“Tiburtzio sajentua”
“Ezkondu bai, baiña norekin”
“Pitrimetrof'en etxea”
“Kalifornia-ko urre meatzetan”
“Restaurantean”
“Mozkortia Komisaldegian”

Etxabe, Alfredo

Bilbotarra.

1898'n asi zan antzerkia idazten

“El de Iturrigorri”
“La Horda”
“Lenago il”, Aureliano Valle'ren musikaz
“La Alianza republicana”
“Bide Onera”, 3 atal. Aureliano Valle'ren musikaz
“Maitena”. Decrept'ek egin eta Colin'en musikaduna
“Lide ta Ixidor”. Insausti'ren musikaz
“Mirentxu”. Guridi'ren musikaz
“Peru Gixon”. Atal bitan. (Beren onena)
“Lelo”, drama. Iru ekitaldi
“Matilde”, drama. Iru elitaldi
“Pedro Mari”, melodrama, 4 ekitalditan. Arturo Campion'en eleberri ba-
tetik egiña.

EL ALCALDE DE ZALAMEA

Comedia en tres jornadas y en verso por
D. Pedro Calderón de la Barca

Sus principales escenas traducidas al dialecto bizcaino del
del Euskara por
Luis de Iza y Aguirre.

De este libro se imprimieron doscientos cuerpos numera-
dos desde 1 a 200, a costa de la Noble, Invicta y Benemé-
rita Villa de Bilbao.
N.º 115.

Advertencia preliminar

Habiendo acordado el Excmo. Ayuntamiento de Bilbao la versión y publicación en lengua euskara de las principa-
les escenas de “El Alcalde de Zalamea”, como uno de los medios de honrar la memoria de D. Pedro Calderón de la Barca
en el aniversario de la muerte de aquel insigne poeta, me dispensó la honra de confiarme aquella versión.

Como se trataba de conmemorar por mi pueblo natal la esclarecida memoria del insigne dramaturgo español en la
antiquísima habla de los primeros pobladores de España, era caso de conciencia para los que cultivamos la literatura eus-
kara darla a conocer en formas distintas a nuestros hermanos, que casi la desconocen, y así es que, como bilbaino y euska-
rista, aunque de los más humildes, me he creído en el deber de aceptar con gusto tan honroso cometido.

ZALAMEAKO ALKATIA

Komediya iru jutaldetan eta itz neurtuan
Pedro Kalderon de la Barkak egiña.

Aren irudi ikusgarriyenak Bizkaiko itzeran euskeratuak.
Bilbon.
Juan E. Delmasen moldiztegian
MDCCCLXXXI (1881)

Expuesto lo que antecede, voy a consignar algunas advertencias que sirvan para la mejor inteligencia de la versión, no sin empezar por la de que la escasez de tiempo mediado entre el acuerdo de la corporación municipal y su ejecución ha impedido así al traductor como al tipógrafo desempeñar con mayor lucimiento su encargo.

Al dar la preferencia a "El Alcalde de Zalamea" entre las comedias de D. Pedro Calderón de la Barca, se tuvieron en cuenta las especiales condiciones de esta obra, a la vez que la estructura de la lengua euskara. Ofrece "El Alcalde de Zalamea" caracteres de lugar que dicen muy bien con los que todavía por fortuna nuestra se conservan en esta tierra. Tiene además la ventaja de no ofrecer dificultades serias para la versión que se trataba de emprender, pues de todos es sabido que el euskara, encerrado como ha estado entre estas montañas y usado hasta hace un siglo únicamente por la gente del pueblo, a causa de la inquina y ojeriza con que era mirado el resto de la península, no ha podido desenvolverse y enriquecerse en la población en que se enriquecían y desenvolvían las *erderas* (1) castellana y francesa.

He escogido para la versión el dialecto bizcaino por ser la representación de Bizcaya la que tributa este homenaje de admiración al gran poeta y por ser a la vez el dialecto que mejor poseo de los cuatro en que la lengua euskara se divide.

Como esta lengua es por desgracia casi desconocida de los hombres de letras españoles, he procurado hacer la versión lo más literalmente posible con el objeto de que pueda servir de estudio comparativo. No se extrañarán por tanto los maestros del euskara si hallan alguna que otra frase violenta o poco armoniosa.

Aunque entre nosotros no hay todavía una Academia de la lengua, la generalidad de los que en euskara escribimos, hemos adoptado, por considerarla la más conforme a su índole, la ortografía admitida y enseñada por mi esclarecido y generoso maestro, el por tantos méritos ilustre príncipe Bonaparte.

La *v* es desconocida en nuestro alfabeto, así que sólo hacemos uso de la *b*.

Empléase la *k* en sustitución de la *c* y *q*.

Usamos la *g* en *ge*, *gi*, con el mismo sonido que tiene en *ga*, *go*, *gu*.

La *h* es desusada por considerarla inútil.

Escribese *z* en vez de *c* antes de *e*, *i*.

Antes de *b* y *p* empleamos *n* en lugar de *m*, como igualmente usamos la *rr* en todos los casos de sonido fuerte, debiendo tenerse en cuenta que nunca *va* como sonido inicial si no es precedido de una *e* por eufonía.

Los sonidos que representan por medio de *x*, *ts* y *tz* requieren la viva voz.

El artículo, las posposiciones (preposiciones del castellano) y el relativo verbal van siempre como subfijos, formando una sola voz con la palabra a la que se unen.

Nuestra conjugación, que admite a la vez las flexiones de la declinación, tienen desinencias distintas para el trato cortés y familiar y distintas para expresar el masculino y femenino de este tramo.

Las palabras regidas proceden a las regentes.

No permitiéndome la índole de este trabajo ser más extenso, remito a los que quieran hacer un estudio de nuestra lengua a las obras del P. Larramendi, Astarloa, P. Zabala, Príncipe Bonaparte, Inchauspe, Duvoisin, Van Eys, Manterola, Campión y de otros escritores españoles y extranjeros que no recuerdo en este momento.

Santurce y mayo de 1881.

Luis de Iza y Aguirre

EL ALCALDE DE XALAMEA

ZALAMEAKO ALKATIA

(Erabilten dauzan berba batzuk)

Albaro de Ataide, euntariya.

Lenengo jutaldia.

Ekarri jaskaya.

Ostatumaitz.

Bada, zelan areek orratuko ditut eta zelan ni orratuko naz?

Esan egik ire bizi artetz.

Zalduna nazala bost edo sei milla errialen bitartetz.

Naidok, oinkatua izan arren, ertaldichu bat niri entzun?

Ule gabea da gizon bat billa urrian eta areek iragoturik ipinten dau ulerantzi bat. Onek, guztien ustian urteten dau ulegebe artetik? Ez.

Zuzendu bersiua, oskaitu bere aldetik, eta eguzki, izotz eta aidiaren ekaitzat alderatu.

Utsaldia.

D. Alvaro de Ataide, capitán.

Jornada primera.

Traer la ropa.

Hospedaje.

Pues ¿cómo puedo excusarlos ni excusarme?

Dime por tu vida.

Que soy noble por cinco o seis mil reales.

¿Quieres, aunque sea trivial, un ejemplillo escucharme? Es calvo un hombre mil años y al cabo de ellos se hace una cabellera. Este en opiniones vulgares, ¿deja de ser calvo? No.

Enmendar su vejación, remediarse por su parte y redimir las molestias del sol, del hielo y del aire.

Defecto.

Eldu naz bada ain'ordu onian, guztiok ichiko ditut gaur naikidaturik.

Onguan banatuko dabe.

Euntariak agindu deust liskartia asmau naiyala.

Zaintegi.

Dakizu osartu biar dituzuzala, zariana zarialko, astun oneek?

Erregeri ondasunak eta biziya emon biar jakoz, baña onoria arimiaren onkarria da.

Burkoya da landerra. Nik bestian botaten ditu birauak.

Burutiya da Lope a.

Lorortu.

Zeruak emon dagidala osartia.

Amodiyoaren sumin, zortasun bat da.

Gaitzurre.

Albiriszariyak.

Iomena.

Bilguma Echea.

Esker nachako oneratu nai nabinari.

Gertoya.

Duda bagarik landerra kexatu da.

Aldandetu.

Gizon prestua naz ni, bada nire jayotza beraztu al izan ba neu, ez neban itziko (Jainkuak dakust) nigan artukitz bat, utsalde bat nire oparen andiyana ordetu al leikiyana.

Beti emen neulakuan artian beakurtatua izan naz.

Nire alabia azia izan da, nire ustian, munduko arazge, bertute eta iomen obiaguan.

Esanan ontzugañian.

Chukatu ez daigun ire guztian basuan: itzi daigun zerbait osarrantzat.

Oskaitza millatutia nire laiduari, mendekua da, ez da oskaitza.

Alagoza.

Esangia.

Justiziyari artez izango bada, ez daukazu arautalik.

Bada Jaungoikua dan lez goguan daustazula.

A tan buen tiempo he llegado, satisfaceré a todos hoy.

Desta vez me lo estropean.

El Capitán me mandó que finjese la pendencia.

Cuerpo de guardia.

¿Sabéis que estáis obligado a sufrir, por ser quien sois, estas cargas?

Al Rey la hacienda y la vida se ha de dar; pero el honor es patrimonio del alma.

Testarudo es el villano. Tan bien jura como yo.

Caprichudo es el D. Lope.

Jardín.

Los cielos me den paciencia.

Es una furia, un delirio de amor.

Peligro.

Albricias.

Honor.

Casa del Concejo.

En extremo agradecido estoy a quien solicita honrarme.

Lance.

Sin duda se ha querellado el villano.

Alterarse.

Yo soy un hombre de bien, que a escoger mi nacimiento, no dejara (es Dios testigo) un escrúpulo, un defecto en mí, que suplir pudiera la ambición de mi deseo.

Siempre acá entre mis iguales me he tratado con respeto.

Mi hija se ha criado, a lo que pienso, con la mejor opinión, virtud y recogimiento.

Para abono desto.

No apuremos toda la ponzoña al vaso; quédese algo al sufrimiento.

Buscar remedio a mi afrenta es venganza, no es remedio.

Cantidad.

Refrán.

Si por justicia ha de ser, no tenéis jurisdicción.

Pues juro a Dios, que me lo habéis de pagar.

Mezututen deitsut euntari
biziya nazala.

Irain onen kexia Erregeari emongo dautsat.

Ori da guztiz eraldeztua.

Gorgollatu.

Ez dakizu Erregeren ekurtian duala?

Onetan egokatua nago.

Nik erabagi dot emen auzijoaita.

Auzijoaita.

Uboilla.

Jauna, au da munduak ikusi daben
lander baten langoitia andiyena.

Leyargiya.

Arauztia ondo danzkiturik dagon
auzijoaita au, eriaren diña,
batzai bat ostutiarren,
basuan a borchatu, eta ez nai
ezkonduagaz, bere aitak erregu
ari egin izan arren.

Ondo dago erabakirik; baña ez
daukazu alik osekituteko
beste irupenari dagokiyon erabakia.

Ezin jauna biyaldu nei, zegaiti gure
artian ez dagon lez entzunde bati baño,
berak osakitzen ditu dagoazan erabaki
guztiak eta orregaitik osekiturik dago.

Orren arduria daukazu?

Jauna nola zaldunak ain ondo bizi diran gure artian,
ez dau ikasi gorgollatuten daukagun borreruak.
Eta au illaren mendeari deitsen kexia da,
eta bera kexa dedin artian, bestiei ez deutse izererez.

Ondo emonik dago eriuu.

Ez zan obe nigaz berba egitia,
preso artua emonaz, eta
zure alabiaren iomena eskairitutia?

Sartuko da komentu baten;
bada berestu dau eta dauka
leñuargiyan begiratuten ez daben senarra.

Yo os apercibo
que soy un capitán vivo.

Al Rey desta sinrazón me quejaré.

Eso está muy puesto en razón.

Degollar.

¿Vos sabéis que a servir pasa al Rey?

Estoy en ello empeñado.

Yo por acá he sustanciado el proceso.

Proceso.

Cañón.

Esta es, Señor, la mayor temeridad
de un villano, que vió el mundo.

Luminaria.

Este proceso, en quien bien
probado el delito está,
digno de muerte, por ser
una doncella robar,
forzarla en un despoblado,
y no quererse casar
con ella, habiendo su padre
rogándole con la paz.

Bien está sentenciado; pero vos no tenéis
autoridad de ejecutar la sentencia
que toca a otro tribunal.

Mal podré, Señor, remitirle, porque
como por acá no hay más que una sola
audiencia, cualquiera sentencia que hay,
la ejecuta ella, y así está ejecutada ya.

¿Eso dudáis?

Señor, como los hijodalgos viven tan bien por acá,
el verdugo que tenemos no ha aprendido a degollar,
y esa es querrela del muerto, que toca a su autoridad,
y hasta que él mismo se queje no les toca a los demás.

Bien dada la muerte está.

¿No fuera mejor hablarme,
dando el preso y remediar
el honor de vuestra hija?

En un convento entrará;
que ha elegido y tiene esposo,
que no mira en calidad.